

*Cumhuriyet'in XX. yılında Yüksek İktisat ve
Ticaret Okulu adlı kitaptan alınmıştır (1943)*

Okulumuzda Muhasebe Öğretiminin Geçmişteki ve Bugünkü Durumu ve Geleceğe ait Düşünceler

Nihad Kiver

Cumhuriyetin 20 inci yıldönümü münasebetiyle neşredilen bu broşür, bana da İstanbul Yüksek İktisat ve Ticaret Okulu'ndaki muhasebe öğretiminin şimdiye kadar geçirdiği safahat ile bugünkü halini arz etmek ve ilerde iktisap etmesi icap eden durumunu incelemek fırsatını vermiş bulunmaktadır.

'Marifet iltifata tâbidir' derler. Resmi ve hususî iş hayatı ve piyasanın isteği memlekette ticaret öğretiminin önemini ortaya koyar ,hattâ ona veçhe verir. Ticaret mektepleri teşkilât ve tedrisatında, iktisadî, malî ve ticarî kanunların, cihandaki memleketler arası ticarî münasebatın ve her türlü ıslahatların ve tekâmüllerin az veya çok tesirleri olduğuna ve olacağına şüphe yoktur. Hattâ bu ıslah ve tekâmül hareketlerinde ileri memleketlerdeki ticaret ve iktisat mektepleri tedrisatında husule getirilen ıslahat ve terakkilerin çok tesiri bulunduğunu da kanaatimiz cümlesindedir.

Yüksek ticaret mektepleri tedris programlarında: Hukukî bilgiler, iktisadî bilgiler, emtia ve teknoloji ve kimyevî tahlillere ait bilgiler, muhaberat, bürokratik, muhasebe, riyaziye, hesap ve diğer kültür ve dil bilgileri gibi ilimlere, tekniğe ve tatbikata tesadüf olunur. Bu bilgiler, bazı memleketlerde üç, bazılarında da dört senede verilmektedir. Bizde Yüksek İktisat ve Ticaret mektebinin tedris müddeti üç senedir. Bu tedrisatın dört senede yapılması için gereken proje profesörler kurulunca incelenmiş ve bu hususta yüksek vekâlet makamına mektep müdürlüğünce lüzumlu müracaatta bulunulmuştur. Vaziyeti en iyi göreceğine şüphe olmayan vekâlet makamının bu hususa dair, zamanında en iyi kararı vereceği pek tabiidir.

Bu yazımın esas mevzuunu teşkil eden "Mektebimizdeki muhasebe öğretimi" hakkında kısaca söyleyeceklerim şunlardır:

- Meşrutiyetin ilânından evvelki ticaret mektebi, ileri memleketlerdeki ticaret mekteplerine bakarak tesis edilmiş ve bu bakımdan maarife ait bir noksanın tamamlanması hususundaki lüzum yerine getirilmiş gibiydi. O devirlerde, Osmanlı ticaret piyasalarında,

kapitülasyonların tesiri zâhir ve belli idi. Bilhassa İstanbul şehri ticaret yerlerinde, Türkçeden başka yerli ve yabancı birçok diller hem yazı ve hem de konuşmada, Türkçe kadar yer tutmaktaydı. O zamanın Türkleri ticaretten ziyade memuriyet hayatına mütemayil ve heveskâr olup, ticaret işlerini yabancılara ve yerli azlıklara terke taraftardılar. Osmanlı hükûmeti zamanında maliye ve ticaret bakımından ticaret kanunu gibi bazı umumî mevzuattan başka diğer müdevvenat da yoktu.

Bu vaziyet karşısında ticaret mektebindeki muhasebe tedrisatı, hocaların gayret ve bilgilerinden alabildiği kuvvet derecesinden bir feyze mazhar olmaktaydı. Bu da o zamanların bilfarz Mercan idadîsinde okutulan muhasebe dersine nazaran da nihayet iki derece üstünlük arz etmekteydi.

İkinci Hamit devrinin son senelerinde ve Meşrutiyet devri başlarında Ticaret Mektebi müdürlüğünde ve muhasebe hocalığında bulunmuş olan Hamit Bey, Ticaret Mektebinde (muhasebe tedrisatı)nın ıslah ve inkişafı yolunda o zamana göre değerli adımlar atmıştır. Bu muhterem hocanın adını burada saygıyla anarım. O zamanın en değerli Fransız muhasebe müelliflerinden olan, Fransa’da ve Belçika’da muhasebe tedrisatı ve programları bakımından yenilikler yaratan ve mektep programlarına muhasebeyi de ithal ettirmeğe muvaffak olan (Eugene Leautey)in (Malûmatı Ticariye ve Ticaret Muhasebesi)ni tercüme etmekle o zamana göre ortaya esaslı bir eser koymuş oldu. Lâkin diğer derslere tahsis edilen saatlerin çokluğu arasında muhasebeye lüzumu kadar saat tahsis olunamıyor ve bu tedrisata vüs’at verilemiyordu. Meşrutiyetin ilânından sonra, müsabaka imtihanıyla seçilen talebeler, ileride ticaret mektebinde hocalık yapmak için, Avrupa’ya tahsile gönderildiler. Bunlardan kısmen faydalar elde edildi. Cumhuriyet devrinde Almanya ve İsviçre’de tahsil edenler memlekete daha geniş bir iktisadi kültürle geldiler. Bunların Ticaret Mektebi tedrisatına önemli bir veçhe vermekle müspet tesirleri oldu.

Cumhuriyet’in ilânından sonradır ki, Başvekâlet, İktisat Vekâleti gibi yüksek makamlar Ticaret Mektebiyle yakından alâkadar oldular. Ebedî Şef Atatürk, Milli Şef İnönü, her fırsatta, mektebimizle çok yakından ve şahsen ilgilendiler.

Cumhuriyet devrinin başında Cerboni zamanında tatbik edilen *tek yevmiyeli* İtalyan usulü belki şekil değiştirmeksizin memleket ticaret âleminde muhasebe diye tatbik yeri bulmakla ve ondan ilerisine pek de giden olmadığı gibi, mektep muhasebe derslerinde de malî hesapla ticaret muhasebesinin en iptidaî kısmı ancak öğretilmekteydi. O zamanın İktisat vekili, büyük fabrikalarda maliyet hesaplarını iyi bir şekilde yapabilecek kuvvetli muhasipler bulunamadığını söylemişti. Hakikat de öyle idi. İtibarı Millî Bankası kurulduğu vakit, muamelât servisinin muhtelif masa ve gişelerinde tutulacak defterlerle, vesika ve formüller için, yekdiğeriyle ahenktar bir sistem kurulacak yerde, her masa ve gişe memuru, evvelce hizmet ettiği ecnebi bankasında tuttuğu ve kullanıldığı defter ve formülleri Türkçe ve hattâ Fransızca olarak tutmaya ve kullanmaya başlamıştır. Buna da müsaade olunmuştur. Çünkü, o vaktin

yüksek banka müdiranı bile Türkçe banka terimleri bulunamayacağı zihniyetini taşımaktaydılar.

Halbuki, millî bankaların tesis ve teşkili, Ziraat Bankasının modern bankacılık teşkilatıyla teçhiz kılınması, kapitülasyonun ilgası, hükûmetin ticaret kanununu değiştirmesi, ticaret muhasebesinde Türkçenin mecburî kılınması, tüccar defterlerinin tetkiki suretiyle kazancının tespiti esasının kabulü, nihayet kazanç ve muamele vergileri birinci ve muaddel kanunlarının ve diğer ticarî, iktisadî ve malî kanunların yürürlüğe konması, iktisadî devlet müesseselerinin kurulması, Başvekâlet yüksek murakabe heyetinin, kazanç ve muamele vergisi hesap mütehasşisliklerinin çalışmalarına başlamaları Cumhuriyet devrinde ticaret, fabrika ve banka muhitlerinde ve onlarla beraber Ticaret Mektebi muhitinde modern muhasebe icap ve prensiplerine uyacak şekilde hareket mecburiyeti ortaya koymuştur. Memleketin her tarafında nazârî ve ilmî, teknik ve tatbikî muhasebe kitapları tercüme veya telif şeklinde, eskilerine nazaran yığın halinde istifadeyse konu. Muhasebe nazârî bilgileri, sanayi muhasebesi, maliyet fiyatı, kalkülasyon etüdleri, ticaret muhasebesi nazariyat ve teknikleri, ziraat muhasebesi usulleri, inşaat ve tamirhane atölyeleri muhasebeleri, bilânço tetkikleri, malî ve nafia bilânçolarına ait kanunî mevzuat şerh ve tefsirleri ve bunlarla beraber malî, ticarî hesaplara müteallik birçok eserler değerli külliyatı vücuda getirmiş oldu.

Millî bankalar, devlet iktisadî müesseseleri, mülhak bütçe ile çalışan devlet müesseseleri organizatörlerinin tatbik ettikleri muhasebe plânları muhasebe bakımından, koca birer kitap telâkki olunacak değerdedir.

Ticaret Mektebimiz bunların iyi ve faydalı tesirlerinden âzade kalmadı. Gençlerimize bu bilgiler verilmeğe çalışıldı ve çalışılmaktadır. Diğer ilimlerin tedrisatından faydalanacağı şüphe götürmeyen muhasebe öğretiminin okulumuzdaki bugünkü durumu şöylece telhis olunabilir:

- a) Ticaret muhasebesi bilgisinin kısa ve mücmel nazariyatı,
- b) Yine aynı bilginin tatbikat ve temrinleri,
- c) Bilânço tetkikatı hakkından notlar,
- d) İşletme muhasebeleri ve maliyet hesapları hakkındaki tetkikler.
- e) Bütçe esasları dahilinde devlet muhasebesinin hukuk ve hesap bakımından incelenmesi.

Hocalarımız ekseriyetle genç ve bilgili, garp memleketleri lisanlarına vâkıf kimselerdir. Talebelerimizin çoğu liselerden iyi ve pek iyi derecede olgunluk ve bitirme diplomasıyla gelmiştir. Talebe miktarı 1400' ü aşmıştır. Birçoklarının piyasada banka, fabrika, mağaza ve bürolarda stajyer veya memur olarak vazifeleri vardır. Kütüphanede ve İstanbul

kütüphanelerinde muhasebeye ait bahisleri ilgilendiren Türkçe veya garp lisanlarıyla basılmış her nevi kitapları bulmak ve okumak mümkündür. Senenin bir kısmında seminer mesaisi yapılmaktadır. Böylece, talebenin nazarî ve tatbiki bilgileri edinmelerine çalışılmaktadır. Buna muhitimiz de çok müsaittir.

Cumhuriyet'ten öncekine nazaran çok daha kuvvetli olarak vasıflandıracağımız bu çalışmaları, objektif bir düşünce ile, bugün için eksik, yarın için gayrikâfi diye isimlendirmemiz lâzım gelir. Sebebini aşağıya sıralarsam okuyucularım belki sözlerime hak verirler:

1. Mektebin binası, dahilen ne kadar ilâve yapılsa da mektep olarak kullanmaya bugün için elverişli değildir. Sınıfların darlığı, talebesinin ve tedris vasıtalarının yerleştirilememesi, hocaların çalışma ve istirahatlerinin temin edilememesi, kütüphanenin ihtiyaca kâfi gelmemesi dolayısıyla Yüksek İktisat ve Ticaret Okulu'nun bugünkü ihtiyaca elverişli bir mektep binasının ön plâna alınması keyfiyeti başlıca dileğimizdir.
2. Tedris âlet ve vasıtaları, bilhassa mal bilgisi ve teknoloji dersleri için noksandır. Bu cihetin tamamlanması da bina işinin haline bağlıdır.
3. Kitap basma tahsisatı azdır.
4. Nihayet, muhasebe tedrisatı için elzem olan dört senelik tedris müddetinin tatbik zamanı da gelmiştir. Bu müddetin, mektebin yer ve vasıta şartlarıyla birlikte tatbik mevkiine konmasının lüzumlu olduğu unutulmamalıdır. Tedris müddetinin dört seneye çıkarılması muhasebe öğretiminde şöyle bir programın tatbikini sağlar:

Birinci sınıfta: Ticaret bilgileri, dokümanları, ticaret muhasebesinin elemanter prensipleri;

İkinci sınıfta: Ticaret muhasebesinin genişletilerek tedrisi, bilânço hakkında notlar; ticaret muhasebesi çerçevesine giren muamelâta ait kayıtlar,

Üçüncü sınıfta: İhtisas muhasebeleri hakkında mücmel malûmat. Ticaret muhasebesi semineri ve tatbikatı.

Dördüncü sınıfta: Seksiyonlara göre, dinamik ve statik bilânçolar bakımından muhasebenin pozitif teorileri. Banka ve sigorta muhasebelerinin hususiyetleri, fabrika ve diğer işletmelerin muhasebeleri ve maliyet kalkülasyonları, devlet muhasebesi, geniş seminer çalışmaları, bilânço tetkikleri, mali mevzuatın bilânço tetkikleri itibariyle tahlili bir surette tedrisi, muhtelif organizasyonlara ait çalışmalar, staj mecburiyeti.

Diğer taraftan muhasebe sınıflarının izdihamdan kurtarılması, bu sınıfların 60-70 şer talebelik hale konulması da esaslı tedbirlerden biri olur. Bu isteklerimizin birçoğu bütçe, bir kısmı da zaman işidir. Bunu biliyoruz. Bugünkü durum ne kadar iyi olursa olsun daha iyisini istemek ve o iyiyi elde edince, onun da daha iyisini istemeğe devam etmek ilerleme ve yükselme şartlarından biridir.

Mektebimiz mezunlarının maliye hesap mütehasıslıklarında, yüksek murakabe heyetinde, iktisadi devlet müesseselerinde, şirket ve bankalarda, ticaret piyasasında, fabrika ve diğer işletmelerde taktir ve sitayişle karşılanan değerli ve göğüs kabartıcı hizmetler ifa ettiklerini, şerefli mevkiler tuttuklarını görüyor ve işitiyoruz. Bu neticeden gurur duymakla beraber ileride daha iyisini görmeyi istemek de hakkımızdır.